

UPPSALA UNIVERSITET

Institutionen för
pedagogik, didaktik och
utbildningsstudier
Självständigt arbete 1
för grundlärare Fk-3, 15 hp

“Det är övergripande, en tolkning, kring vad jag tycker den ska innehålla”

En intervjustudie rörande undervisningen om
läroplanens område kring sexualitet, samtycke och
relationer för de lägre årskurserna, F-3.

Av:
Emelie Rudolf
Annika Lind

Handledare: Helen Dwyer

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka hur sex stycken tillfrågade lärare för grundskolans lägre årskurser F-3 upplever sin undervisning kring läroplanens område sexualitet, samtycke och relationer. Studien utgår från Sandra Hardings genusteori samt Judith Butlers begrepp kring performativitet. Studien är tänkt att synliggöra hur lärare i de lägre årskurserna undervisar kring läroplanens område sexualitet, samtycke och relationer samt att lyfta hur undervisningen balanseras mellan kön och normer.

Resultatet av studien visar att det upplevs finnas svårigheter kring framför allt ämnet sexualitet i läroplanens område sexualitet, samtycke och relationer där det framkommer en osäkerhet kring vad undervisningen förväntas innehålla samt den egna lärarens svårighet att veta hur ämnet ska anpassas till grundskolans lägre åldrar. Inte heller sexuella övergrepp och grooming lyfts av fler än två av de sex tillfrågade lärarna, något som inte svarar mot det eventuella behovet av sådan undervisningen med tanke på att forskning visar hur vanligt det är med sexuella övergrepp hos barn.

Studiens resultat visar också på att lärarna har ett väletablerat normkritiskt förhållningssätt där de aktivt reflekterar över sina egna normer och språkbruk för att inte förstärka normer i sin undervisning. I och med detta aktiva normkritiska förhållningssätt påvisade studien knappa svårigheter kring balansen mellan kön och normer i undervisningen inom området sexualitet, samtycke och relationer. Normerna kring genus uppfattades av de tillfrågade lärarna skapas utanför skolverksamheten. Eleverna upplevdes av lärarna att vara medvetna om normer hörande till de olika könen, vilket styrks av tidigare forskning där kulturella definitioner av manligt och kvinnligt påverkar barn även i yngre ålder.

Resultatet av studien förklaras utifrån Hardings genusteori där lärarnas individuella normer kring genus, som är en produkt av hur de strukturella och symboliska normerna i samhället ser ut, kan ha en inverkan på hur de tolkar innehållet i läroplanens område sexualitet, samtycke och relationer. Det tolkas även utifrån Butlers begrepp om performativitet, att våra handlingar och ord skapar normer, där lärarna riskerar att påverka undervisningen i och med att undervisningen eventuellt kan föra vidare beteenden och normer som är påverkade av den individuella tolkningen av området.

Nyckelord: *genus, kön, normer, normkritisk pedagogik, genusteori, sexualitet, samtycke, relationer, grundskolan, undervisning*

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Inledning	4
1. Bakgrund	6
1.1 Läroplanen för grundskolan (LGR 22).....	6
1.2 Me too-rörelsen 2017 och sexualundervisningens uppdatering.....	6
1.3 Normkritiskt förhållningssätt	7
2. Begrepp	8
3. Syfte och frågeställning	9
4. Tidigare forskning	10
4.1 Kön och genus i grundskolan.....	10
4.2 Normkritisk pedagogik	11
4.3 Sexualitet i de lägre åldrarna.....	12
5. Teoretiska utgångspunkter	14
5.1 Genusteori.....	14
5.2 Sandra Hardings genusteori.....	14
5.3 Performativitet.....	15
5.4 Sammanfattning av teorikapitlet.....	15
6. Metod	16
6.1 Val av metod.....	16
6.2 Urval och informanter.....	16
6.3 Genomförande.....	17
6.4 Analys av resultat.....	17
6.5 Arbetsfördelning.....	18
6.6 Diskussion av metod.....	18
6.7 Validitet och reliabilitet.....	19
6.8 Etiska överväganden.....	20
7. Resultat och Analys	21
7.1 Undervisningens grund.....	21
7.2 Undervisningens upplägg i klassrummet.....	26
7.3 Könroller och normkritiskt förhållningssätt.....	32
7.4 Lärares behov för en bättre undervisning.....	35
8. Diskussion	36
8.1 Slutsats och slutdiskussion.....	36

8.2 Tidigare forskning och studiens resultat.....	37
8.3 Rekommendationer för fortsatt forskning.....	39
9. Konklusion	40
Litteraturlista	41
Tryckta källor.....	41
Elektroniska källor.....	43
Bilagor.....	45
Bilaga 1 - intervjufrågor.....	45
Bilaga 2 - informationsblad.....	47
Bilaga 3 - medgivandeblankett.....	48

Inledning

Skolans verksamhet strävar efter ett normkritiskt förhållningssätt där man aktivt synliggör, kritiserar och förändrar tillskrivna normer inom alla områden och ämnen, men för att belysa ett område som sexualitet, samtycke och relationer för barn i de lägre årskurserna krävs både kunskap, balansering och möjligheter. Det finns skäl att mena att vi redan som små kan mötas av stereotypa mönster kring hur vi ska bete oss och vad som förväntas av oss beroende på om vi föds som biologiskt flickor eller biologiskt pojkar (Hirdman, 1988). Dessa mönster och normer skapas, återskapas och följer oss genom livet genom våra individuella val, samhällets förväntningar och kulturella vanor. Dessa olika faktorer påverkar vilka egenskaper som tillskrivs respektive kön som i sin tur insinuerar hur vi är förväntade att bete oss, tycka och tänka huruvida vi är födda som biologisk flicka respektive pojke (Andersson, 2011). Skolan är också en plats som präglas av normer och genusnormer som går att se i samhället i övrigt och blir därför en plats som spelar en stor roll i förmedlandet av det aktuella samhällets kultur, normer och föreställningar (Strandberg, 2022)

I juli 2022 infördes den reviderade läroplanen (Skolverket, 2022) där sex- och samlevnad bytte namn till sexualitet, samtycke och relationer. Det skrevs flera ändringar i de inledande delarna i läroplanen där skolans uppdrag bland annat beskrivs som följande:

Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången får möta frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer. [...] Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter och förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke.

(Skolverket, LGR 22, 2022, s. 8)

I undervisningen ska även maktstrukturer kopplade till kön kritiskt granskas och eleverna ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika sammanhang. Skolan ska aktivt även verka för jämställdhet och därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för flickor och pojkar. Här förtydligas uppdraget ytterligare med att beskriva att skolan, med dessa grundläggande värden, ska främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet samt hjälpa eleverna att utveckla en förståelse av hur olika föreställningar om manligt och kvinnligt kan påverka människors möjligheter (Skolverket, LGR 22, 2022). I och med förändringarna i läroplanen kring området sexualitet, samtycke och relationer införde regeringen också en

förändring i lärarutbildningen från och med 1 januari 2021 där sexualundervisning blev ett obligatoriskt ämne även för grundlärarprogrammet med inriktning mot de lägre årskurserna Förskoleklass till och med årskurs 3 (Wallström, 2021).

Vi vill ta reda på hur det ser ut i skolorna i nutiden kring detta område inom läroplanen. Vi vill ta reda på hur man balanserar undervisningen mellan normer och värderingar samt kopplingen till innehållet i LGR 22 angående området sexualitet, samtycke och relationer. I detta ingår exempelvis att synliggöra vilka svårigheter som finns i att anpassa undervisningen kring sexualitet, samtycke och relationer för de lägre årskurserna samt de tillfrågade lärarnas åsikter och reflektioner om implementeringen av området i de lägre årskurserna. I detta arbete ingår även lärarnas reflektioner kring kompetensutveckling inom området, fortbildning eller övrigt organisatorisk utveckling eller utbildning för att möta läroplanens reviderade område på ett likvärdigt sätt för samtliga elever.

1. Bakgrund

I detta kapitel presenteras studiens bakgrund. Det första avsnittet berör läroplanen för grundskolan, LGR 22, det efterföljs av meetoo-rörelsens påverkan på sexualundervisningens uppdatering och kapitlet avslutas med ett avsnitt rörande normkritiskt förhållningssätt inom skolverksamheten.

1.1 Läroplan för grundskolan (LGR 22)

För att grundskolan ska kunna erbjuda likvärdig utbildning styrs den av olika lagar, regler och styrdokument som bland annat innefattar skollagen, läroplaner och kursplaner (Skolverket, 2022). I läroplanen formuleras skolans värdegrund och uppdrag, övergripande mål och riktlinjer samt kursplaner i de olika ämnena för de skolformer, exempelvis grundskolan, gymnasieskolan och förskolan, som finns i Sverige. Läroplanen har genom åren genomgått stora förändringar innehållsmässigt för att följa samhällets utveckling och senast juli 2022 började den senaste reviderade versionen, LGR 22, att gälla inom grundskolan och en stor förändring var bland annat omformuleringen av sex- och samlevnad som, utöver uppdateringar innefattande bland annat ett kritiskt förhållningssätt till pornografi samt ett tydligt ställningstagande för samtycke och jämställda relationer, även döptes om till sexualitet, samtycke och relationer (Skolverket, 2022).

1.2 Metoo-rörelsen 2017 och sexualundervisningens uppdatering

Revideringen av läroplanens del sex- och samlevnad, numera kallad sexualitet, samtycke och relationer, blev aktuell efter metoo-rörelsen 2017, där kvinnor, icke-binära och transpersoner världen över tillsammans gick samman för att sprida sina erfarenheter av sexuella trakasserier och sexuellt våld (Jämställdhetsmyndigheten, 2021). I samband med rörelsen skapades en intensiv debatt både i media och bland politiker i Sverige kring sexuella övergrepp och regeringen tog då vid att bland annat se över sexualundervisningen i skolan (Lindvall, 2022). Skolinspektionen fick därför i uppdrag att granska kvaliteten i sex- och samlevnadsundervisningen. Granskningen visade bland annat att det fanns en otydlighet kring vem som bär ansvaret kring sexualundervisningen i skolan, hur man kan arbeta med det på ett bra och kontinuerligt sätt samt att det skulle finnas fokus på fler områden utöver reproduktion och prevention (Skolinspektionen 2018). Granskningen visade också att osäkra, okunniga lärare höll en undervisning riktad mot just kunskaper snarare än värderingar och

normer och även att eleverna själva uttryckte en önskan om bättre sexualundervisning (Wallström, 2021).

1.3 Normkritiskt förhållningssätt

Redan innan Metoo-rörelsen och Skolinspektionens granskning av sexualundervisningen rekommenderade Skolverket ett normkritiskt förhållningssätt i skolans undervisning vilket innefattar att normer ska synliggöras, ifrågasättas och förändras aktivt (Skolverket, 2022). Detta gäller inte bara inom området sexualitet, samtycke och relationer utan genomsyrar hela skolans verksamhet, i alla ämnen samt det generella bemötandet av eleverna. Behovet av en uppdaterad läroplan får också stöd av studier som visar att undervisning om sexualitet, samtycke och relationer leder till en ökad medvetenhet om mänskliga rättigheter, jämställdhet samt vikten av att få bestämma över sin egen kropp och sexualitet (Federal Centre for Health Education, Bzga, 2016). Det normkritiska perspektivet är en grundbult i skolans styrdokument kring hur undervisning och bemötande av elever ska ske i skolverksamheten (Skolverket, LGR 22, 2022) och följande studie kommer att se över hur det normkritiska förhållningssättet tolkas in i undervisningen rörande områdena sexualitet, samtycke och relationer och hur det förankras i relation till genus och sexualitet i de lägre årskurserna.

2. Begrepp

I detta kapitel definierar vi några förekommande begrepp i vår studie. Innehållet av följande tre termer “sexualitet, samtycke och relationer”, som utgår från den reviderade läroplanen, LGR 22, kommer att definieras utifrån de tre begreppen *normer*, *värderingar* och *genus*, i den fortsatta studien. Teorin kommer att utvecklas utifrån de tre begreppen, medan intervjuer med lärare kommer att följa upp de tre termerna sexualitet, samtycke och relationer.

Normer - oskrivna regler i samhället, något som skapar ordning samt underlättar för människor att bete sig som anses lämpligt i situationer som uppstår i ens vardag. Normer är kulturellt betingade och skiljer sig åt mellan kulturer (Norwald, 2022, s.43). I studien kommer normbegreppet användas för att beskriva de olika egenskaperna och förväntningarna som elever möter i skolan kring området sexualitet, samtycke och relationer, samt de tillfrågade lärarnas egna förväntningar och bemötandet av normer inom i sitt klassrum och arbetsplats.

Värderingar - ens egna uppfattning av vad som är viktigt, samt vad som är rätt och fel från vad som anses att vara tidigare accepterad information. Något som kan styra och inspirera till hur en tar beslut. Grunden till vad som definierar vem man är som person (Vuong, 2022, s.48). Begreppet värderingar kopplas i denna studie ihop med skolans värdegrund och värden. Skolans värdegrund är baserad på samhällets generella värderingar och ska genomsyra skolans verksamhet för att ge elever grundläggande demokratiska värden som speglar vårt moderna samhälle. Detta innefattar bland annat jämställdhet mellan könen, normkritiskt tänkande, alla människors lika värde oberoende av etnisk härkomst, religion, kön, sexuell läggning etc. (Skolverket, LGR 22, 2022).

Genus - kan översättas kort till socialt kön. Oavsett vilket kön man har biologiskt, alltså om man fötts som pojke eller flicka, kan man identifiera sig som något annat än sitt biologiska kön vilket är kopplat till sitt sociala beteende (Rung, 2022, s.18). Begreppet genus används i studien kring hur de tillfrågade lärarna bemöter och tilltalar sina elever i klassrummet samt hur lärarens undervisning anpassas beroende på könstillhörighet och normer. Genusbegreppet används både i sig självt men också i kombination med ord som könsroller, normer och stereotypa bilder.

3. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur tillfrågade lärare i grundskolans lägre årskurser balanserar undervisningen mellan kön och normer, samt vilka svårigheter som finns i att anpassa undervisningen kring läroplanens, LGR 22, område sexualitet, samtycke och relationer för de lägre årskurserna.

1. På vilket sätt tolkas innehållet i LGR 22 av de tillfrågade lärare gällande sexualitet, samtycke och relationer i undervisningen för de lägre årskurserna F-3?
2. Hur uttrycker tillfrågade lärare att de vill att undervisningen ska utföras gällande balansen mellan kön, genus och normkritiskt förhållningssätt i mötet med områdena sexualitet, samtycke och relationer för de lägre årskurserna, F-3?

4. Tidigare forskning

Samtlig tidigare forskning som berörs i detta kapitel är antingen vetenskapliga artiklar eller avhandlingar, på både på nationell och internationell nivå. Vi sökte forskning och studier via google scholar med sökorden genus, kön, sexualitet, normer, normkritik, normkritisk pedagogik, grundskola, förskoleklass, årskurs 1-3. Nedan följer tidigare forskning i följande ordning: *Kön och genus i grundskolan; Normkritisk pedagogik; sexualitet i de lägre åldrarna.*

4.1 Kön och genus i grundskolan

Flera studier påvisar att pojkar generellt tar större plats i klassrummet och även att lärare därmed riktar mer uppmärksamhet åt pojkar än flickor. Trots detta uppfattar få lärare sig själva som att de beter sig annorlunda gentemot pojkar och flickor, men det förefaller vara en faktiskt skillnad i klassrummet mellan hur mycket kontakt läraren har med pojkar i jämförelse med flickor där skillnaden är fördelad på 56% för pojkar och 44% för flickor (Einarsson, 2003). En studie, rörande bland annat pojkars och flickors nivå av interaktion med läraren i klassrummet visar att flickors och pojkars upplevelser i klassrummet i relation till undervisningen är en konsekvens av redan vedertagna beteenden hos eleverna och lärarna, där mönster finns att lärarna exempelvis arbetar förebyggande gentemot att engagera flickorna och mer intervenerande för att dämpa ner störande pojkar (Eccles & Blumenfeld, 1985).

Enligt en socialpsykologisk studie, som granskade flick- och pojkaktigheten hos finländska elever, påvisades resultat om att det knappt finns skillnader i kognitiv kapacitet, som verbal begåvning och koncentrationsförmåga, mellan pojkar och flickor och att det därmed är orimligt att förvänta att pojkar skulle prestera sämre i skolan än flickor, enbart baserat på könstillhörigheten. Vad studien däremot ändå uppmärksammar är att pojkar och flickor skiljer sig åt i resultat och betyg där genomsnittligt flickor får högre betyg än pojkar, trots minimal skillnad i kognitiva färdigheter. Det fanns även stora skillnader i hur elevernas personligheter uttryckte sig mellan flickor och pojkar, och studien visar att dessa personlighetsskillnader följer i oförändrad storlek med upp i vuxen ålder (Ilmarinen, Vainikainen & Lönnqvist, 2022).

Könsskillnader, som stammar ur kulturella definitioner av manligt och kvinnligt, märks i barnets beteende redan så tidigt som under förskoleåren (Singh, Bradley & Zucker, 2021). Trots att politiska förändringar sker kontinuerligt rörande skolans verksamhet, med

bland annat förändringar i läroplanen för att förstärka jämställdhet mellan könen, verkar inte dessa styrdokument om jämlikhet och jämställdhet förändra könsrollerna nämnvärt hos barn i klassrummet då den traditionella könsordningen ses som tämligen stadig.

I klassrummen, i årskurs F-6, visar Ulla Forsbergs (2002) studie att det finns mönster av både dualism och hierarki mellan könen, men en majoritet av eleverna visar ändå på tankar och idéer om att flickor och pojkar, oavsett biologiskt kön, har lika förutsättningar att utveckla olika färdigheter. Studien visar också att eleverna även själva uppfattar att kön har en viktig del i den sociala identiteten och att det i synnerhet de lägre åldrarna finns en angelägenhet att demonstrera sin könstillhörighet samt även uppmärksamma könsgränser. I samma studie är det också tydligt att lärarnas diskursiva praktik, det vill säga lärarens egna sätt att undervisa och föra sig i klassrummet, kan påverka elevernas egna könspositioner i klassrummet (Forsberg, 2002).

4.2 Normkritisk pedagogik

Normkritisk pedagogik hade främst fokus kring kön och sexualitetsnormer när det först utvecklades ur queerpedagogiken som etablerats på grund av de heteronormativa, det vill säga antagandet att heterosexualitet är det naturliga och mest önskvärda levnadssättet, mönster och den heteronormativa förståelsen som dominerade under början av 2000-talet i Sverige och hade som fokus att ifrågasätta maktstrukturer och det heteronormativa värden som dominerade (Björkman, Bromseth & Hill, 2021). Det queerpedagogiska perspektivet utvecklades och började sedermera även innefatta bland annat etnicitet, klass, ålder och funktionsförmåga och började öppna upp för ett kritiskt tänkande mot flera normer. Begreppet normkritisk pedagogik etablerades som en mer tydlig beskrivning av den maktkritiska pedagogiken det faktiskt var (Bromseth och Darj, 2010).

I början av 2000-talet kritiserades arbetet mot mobbning och kränkningar inom skolverksamheten då den hade sin grund i en form av individfokuserad toleranspedagogik där Vi, som normativ majoritet, skulle lära sig att tolerera Dem, som var normavvikande. Kritiken grundade sig i att dessa metoder att möta diskriminering inte bemötte eller hanterade de normer som oftast låg till grund för själva diskrimineringen (Björkman, Bromseth & Hill, 2021). Efter kritiken fick Skolverket i uppdrag av regeringen att göra en studie kring barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering (Langmann & Månsson, 2016) och med detta skedde ett skifte i likabehandlingsarbetet inom skolverksamheten. Flertalet rapporter från Skolverket rekommenderade därefter att det ska innefattas ett mer normkritisk pedagogik i likabehandlingsarbetet i skolan, som till skillnad från den tidigare mer

individfokuserade toleranspedagogiken, fokuserar på att synliggöra, kritisera och förändra normer i samhället. Detta kan göras på olika sätt bland annat genom att man ständigt har ett utmanande förhållningssätt till de normer som möter oss och ifrågasätter dessa föreställningar om vad som är normalt och inte (Langmann & Månsson, 2016).

Den normkritiska pedagogiken har fått en del kritik på grund av att man genom sitt konstanta ifrågasättande och normbrytande arbete, skapar nya normer som man senare har svårigheter att bemöta. Problematiken uppstår i arbetssättet som baseras på dikotomier som normalt/onormalt och accepterat/inte accepterat, där synliggörandet och ifrågasättandet av detta i sig leder till nya kategoriseringar som fungerar både inneslutande och uteslutande i sig själva. Det blir alltså en utmaning och en svårighet att inkludera det som hamnar utanför det egna normkritiska medvetandet som vi skapat. I skolverksamheten arbetar man aktivt med ett normkritiskt förhållningssätt och arbetet i sig leder till att elever kan delas upp i “upplysta normkritiker” och “omedvetna icke-normkritiska”, där den “upplysta normkritikern” är normen. På så sätt möjliggörs också nya uteslutningar och marginaliseringar, trots att det är vad den normkritiska pedagogiken är menad att förebygga (Langmann & Månsson, 2016).

4.3 Sexualitet i de lägre åldrarna

Det finns flera tillfällen då sexualitet och normer kopplas ihop och frambringas i skolvärlden. Sexualitet innebär i yngre ålder exempelvis tankar och känslor kring huruvida någon är äcklig för att den vill ha barn, att skämta om att vara tillsammans eller att älska en idol. Sexualitet berör också det rent fysiska som reproduktion där frågor ställs kring hur barn blir till eller att man leker att exempelvis dinosaurier parar sig (Bengtsson, 2013).

Sexualitet är något som finns med, utvecklas och förändras genom hela livet i samma takt som man utvecklas som människa. Det kan börja med en nyfikenhet hos mindre barn om sin egen och andras kroppar samt att kroppsdelar utforskas. Detta utvecklas i samband med att kroppen förändras under puberteten. För en tonåring kan det till exempel bli ett större intresse att utforska sex samt att fundera över sina känslor kopplat till sexualitet och sin och andras sexuella läggning (Bäckström, 2022). Sexualitet finns närvarande i stora delar av människors liv och vi möts av det via bland annat sociala medier, reklam, musik och även från samtal man hör som man inte själv är aktivt deltagande i exempelvis medan man reser i lokaltrafiken (Ceder, 2021). Eftersom att sexualitet är så närvarande i vår omgivning, är det inte något som går obemärkt förbi hos de yngre barnen. Det finns dessutom barn som utsätts för sexuella övergrepp och i den senaste nationella undersökningen om ungdomars utsatthet

för sexuella övergrepp var det 16 procent av de svarande som vid första övergreppet var i åldern 7-12 år och drygt 2 procent som var 0-6 år (Rung, 2022). Forskning har i flera decennier visat att sexuella övergrepp leder till psykisk ohälsa med bland annat självskadebeteende, sömnproblem och försämrade relationer. Det är viktigt att förstå att samma typ av psykisk ohälsa riskeras för barn som utsätts för sexuella övergrepp via nätet och att internet bara är ännu en arena för brottet. Forskning visar att det är viktigt att prata om de här frågorna med barnen så att de vågar be om hjälp om något obehagligt händer på Internet (Joleby, Landström, Lunde & Jonsson, 2019).

5. Teoretiska utgångspunkter

Vi har valt att använda oss av genusteorin för vår studie. Inom genusteori finns flera riktningar och vi har valt ut Sandra Hardings genusteori kring symboliska, strukturella och individuella normer samt Judith Butlers begrepp *performativitet* som innefattar skapandet av genusnormer som påverkas av hur vi talar, rör oss och agerar mot varandra. Med hjälp av dessa teorier ska vi analysera våra resultat utifrån normer i samhället i och hur dessa påverkar undervisningen rörande läroplanens, LGR 22, område sexualitet, samtycke och relationer.

5.1 Genusteori

Inom genusteorin beskrivs de sociala, kulturella och historiskt föränderliga som sker kring att vara kvinna respektive man, istället för att titta på det biologiska könet. Man ser genus som någonting sociokulturellt och föränderligt (Nationalencyklopedin, 2022). Genusteorin lyfter också den maktrelation som finns mellan kvinnor och män och den genusordning som finns idag. Dessa har sin grund i de motsatsbegrepp som filosofen Rene Descartes under 1600-talet utvecklade. Descartes filosofi förklarade samhället utifrån skillnader och motsatser, som exempelvis kultur och natur, objektiv och subjektiv och även manligt och kvinnligt, där manligheten och dess attribut; natur, rationell, stark blev norm (Rosén, 2014).

5.2 Sandra Hardings genusteori

Sandra Harding förklarar att det finns strukturella, symboliska och individuella nivåer för genus och att dessa varierar kraftigt mellan kulturer, och att det sällan observeras samma normer i olika typer av kulturer (Harding, 1986). Genus är således inget som är, utan någonting som görs.

Harding menar att det på en *strukturell nivå* handlar om hur exempelvis arbete fördelas i samhället beroende på huruvida det är en man eller en kvinna som ska arbeta. Till exempel ses läkare som ett manligt yrke, medan sjuksköterska ses som kvinnligt. Den *symboliska nivån* innefattar att man tillskriver könen egenskaper som inte nödvändigtvis har med de biologiska könet att göra, och man placerar tankar och åsikter som enligt normer hör ihop med respektive kön (Harding, 1986). Den symboliska nivån skapas och upprätthålls genom att särskilja grupper på grund av kön med exempelvis metaforer, trots att metaforerna i sig inte har sin grund i könsskillnader (Strandberg, 2022). Ett exempel är tilldelning av färger, där en del färger associeras till flickor och en del till pojkar eller att kvinnor är mer irrationella medan män är rationella. Den sista *individuella nivån* menar Harding är

individens egna könsidentitet och innebär hur en person uppfattar sig själv. Denna individuella nivå är frukten av de den strukturella och den symboliska processen och hur den påverkar individens syn på sig själv. Den korrelerar dels med samhällets rådande normer och dels med individens egna uppfattning om könsskillnader (Harding, 1986).

De tre nivåerna kan både påverka och samverka med varandra på olika sätt, men de kan också enskilt förändras utan att för det påverka någon annan nivå. Genus ska hela tiden förstås som en ständigt pågående och aktiv process där det sker förändringar och påverkan kontinuerligt på flera parallella nivåer. Skolverksamheten är inte fristående från dessa processer utan präglas precis som andra platser i samhället av normernas påverkan på människan och inom undervisningen (Strandberg, 2022).

5.3 Performativitet

Ett begrepp som Judith Butler, verksam professor i retorik och litteraturvetenskap vid University of California, använder är *performativitet* som innebär att människan använder sig av två olika typer av handlingar; talhandlingar och kroppsliga handlingar (Butler, 2004, s.198). Butler menar att genom hur vi talar, vad vi gör och hur vi agerar mot andra är hur genus och normer skapas (Butler, 2004). Performativitet är skapande av normer, beroende på ens beteende leder till hur man uppfattas och vilket genus man tillhör. Om en person talar exempelvis med en ljusare röst eller korsar benen sittandes anses det kvinnligt och att den personen identifieras som en kvinna (Butler, 2009). Dessa normer på beteende kommer från de förväntningar som finns på hur en ska bete sig beroende vilket tillhörande kön. Detta sker tidigt, redan vid födelsen upplevs det intryck vilket kön du tillhör och vad som förväntas av dig (Rung, 2022).

5.4 Sammanfattning av teorikapitlet

De tre nivåerna symboliska, strukturella och individuella genus, som grundar sig i Hardings genusteori, kommer vi att använda oss av när vi analyserar och diskuterar de tillfrågade lärarnas åsikter och tolkningar kring sin undervisning. Nivåerna kommer även användas för att analysera hur lärarna lägger upp undervisningen för att motverka föreställningar om manligt och kvinnligt samt hur de tolkar läroplanen och utför undervisningen på ett jämlikt sätt mellan könen. Judith Butlers begrepp kring performativitet (Butler, 2004) för skapandet av normer kommer också att användas kring hur de tillfrågade lärarnas egna beteende eller val av undervisningsform eventuellt påverkar undervisningens innehåll eller upplägg.

6. Metod

Detta kapitel kommer gå igenom vilken metod vi har använt i vår studie, urvalet av informanter, bakgrundsinformation om informanterna, genomförande och hur vi delat upp vårt arbete. Sedan följer analys av resultatet samt en diskussion av vår valda metod. Slutligen berörs studiens reliabilitet och validitet samt etiska överväganden.

6.1 Val av metod

Studien grundar sina resultat på sex strukturerade intervjuer med öppna frågor om temat som rör vår frågeställning kring området sexualitet, samtycke och relationer i undervisningen för grundskolans lägre årskurser F-3. Frågorna utformades på så sätt att vi skulle få en övergripande bild över lärarens arbete, åsikt och tankar kring detta område.

Vid strukturerade intervjuer utformas ett frågeschema (se bilaga 1) för att kontexten för samtliga intervjuer ska vara densamma. Metoden valdes på grund av möjligheten till utvidgade svar och resonemang kring de intervjufrågor vi behövde ha med i vår studie för att besvara våra frågeställningar, samt för att säkerställa att svaren senare kunde sammanställas på ett jämförbart sätt (Bryman, 2016). Under intervjuerna används ljudinspelning för att säkerställa att all information kommer med, vilket gör att vi kan fokusera på svarens innehåll och ges möjlighet till följdfrågor.

6.2 Urval och informanter

Vi efterfrågade frivilliga lärare från skolor i olika områden, med olika antal elever och årskurser. Det enda kravet för att få delta i en intervju var att läraren undervisade i någon av de lägre årskurserna F-3 samt hade lärarutbildning.

Vi sökte efter en till två lärare från vardera skola för att bredda vår data och inte enbart få insikt kring en och samma skolas arbete. Totalt intervjuades sex olika lärare, från fyra olika skolor och dessa lärare kommer att hänvisas till som Lärare A, B, C, D, E och F. Lärare A och B arbetar på samma skola, Lärare D och E arbetar på samma skola. Lärare C respektive F arbetar på skilda skolor. Kön hade ingen betydelse i vårt urval, men de svarande visade sig vara uteslutande kvinnor. Nedan följer en tabell innehållandes bakgrundspresentation av lärarna som genomförde intervjun.

Tabell 1 - Bakgrundsinformation av informanter

Lärare	Ålder	Kön	Utbildning	Verksam i yrket	Nuvarande årskurs
A	50	Kvinna	Lärarytildning åk 1-6	13 år	Årskurs 3
B	47	Kvinna	Förskollärarytildning	3 år	Förskoleklass
C	65	Kvinna	Lärarytildning åk 1-3,	43 år	Årskurs 3
D	38	Kvinna	Lärarytildning åk F-6	13 år	Årskurs 2
E	38	Kvinna	Lärarytildning åk F-3	4 år	Årskurs 1
F	32	Kvinna	Lärarytildning åk F-3	6 år	Årskurs 1

6.3 Genomförande

Vi skickade mail till olika grundskolor med årskurser från förskoleklass och uppåt där vi efterfrågade frivilliga lärare för en intervju kring läroplanens område kring sexualitet, samtycke och relationer (se bilaga 1). Vi förtydligade att svaren från intervjun skulle användas till vår studie under fingerade namn och göras inom ramen för ett examensarbete. Vid svar från intresserade lärare planerades tid och plats för intervjun in tillsammans med den svarande läraren via mailkontakt där vi även skickade med informationsbrevet (se bilaga 2) kring vår studie. Intervjuerna skedde på informanternas arbetsplats eller via zoom. Intervjuerna spelades in med enbart ljud för att sedan transkriberas allt eftersom att intervjuerna genomfördes. Innan intervjun gavs muntlig information om hur det intervjun övergripande skulle gå till samt utgavs en medgivandeblankett (se bilaga 3) som skrevs under av läraren innan intervjuns början. Intervjun tog uppskattningsvis mellan 15-20 minuter.

6.4 Analys av resultat

Intervjuerna transkriberades manuellt och svaren från intervjuerna analyserades tematiskt utifrån följande fyra teman; undervisningens grund, undervisningen upplägg i klassrummet, könsroller och normkritiskt förhållningssätt samt de tillfrågade lärarnas behov för bättre undervisning inom området. Enligt Bryman är ett tema någonting som är kopplat till forskningens fokus och forskningsfrågor samt bygger på koder som identifierats i utskrifter och/eller fältanteckningar (Bryman, 2018). Samma teman i analysen återfinns i kategoriseringen av intervjufrågorna (se bilaga 1) och vi valde därför att i analysen behålla

dessa teman för att på ett tydligt sätt hålla samman resultatet. Genom att söka efter repetitioner i sitt insamlade material kan man upptäcka teman (Bryman, 2018) och det var via ett sådant arbete som våra fyra huvudteman fick underrubriker. Vi ville specificera de olika områden frågorna berörde, detta för att det inte skulle bli upprepningar under olika rubriker där lärare återvänt till ett ämne vi redan berört, alternativt kommer in på ett ämne vi ännu inte hunnit fråga om.

6.5 Arbetsfördelning

Övergripande formalia, samt avsnitten inledning och bakgrund ansvarade Annika Lind för, Emelie Rudolf definierade begreppen. I tidigare forskning ansvarade Annika Lind för Kön och genus i grundskolan samt normkritisk pedagogik och Emelie Rudolf för Sexualitet i de lägre åldrarna. Inom teoriavsnittet skrev Annika Lind den övergripande faktan kring genusteori, Sandra Hardings genusteori samt sammanfattningen, medan Emelie Rudolf ansvarade för att skriva om Judith Butlers begrepp performativitet. Emelie Rudolf skrev även kapitel 6.6 Validitet och reliabilitet medan Annika Lind skrev kapitel 6.7 Etiska överväganden.

I informationsinhämtningen vid intervjuerna har vi först arbetat fram intervjufrågor tillsammans, dessa frågor låg till grund för intervjuerna där Annika Lind utförde fyra intervjuer och Emelie Rudolf utförde två. Annika Lind transkriberade sedan samtliga av intervjuerna. Sammanställningen av resultaten samt analysen av resultaten gjordes tillsammans.

6.6 Diskussion av metod

Studien använder sig av strukturerad intervju som metod, istället för exempelvis enkäter. I processen såg vi över möjligheten till en del med enkätsvar för att få övergripande data kring frågor rörande fortbildning och svårigheter, men valde strukturerad intervju istället då detta enligt den framlidne professor Alan Bryman öppnar för att få intervjupersonernas egna uppfattningar och synsätt (Bryman, 2018). Vid förberedelserna kring intervjufrågorna sorterade vi vad vi behövde få reda på för att kunna reflektera och besvara studiens syfte. Bryman menar att det underlättar intervjun att se över hur intervjufrågorna berör nödvändiga teman som behövs och att se till att frågorna följer på varandra på ett naturligt och bra sätt (Bryman, 2018). Bryman betonar också att bakgrundsfaktan är väsentlig, till exempel ålder och kön, då det är viktigt för att kunna sätta in den tillfrågades svar i ett sammanhang

(Bryman, 2018). Vi utgick från våra förberedda intervjufrågor och ställde följdfrågor där vi upplevde att det krävdes ett förtydligande eller ett konkretiserande svar.

I och med att intervjumetod valdes tog vi också beslutet att spela in intervjun, istället för att föra enbart skriftliga anteckningar kring svaren. Enligt Bryman ger detta fördelar då tillvägagångssättet bidrar till att förbättra vårt minne då vi lyssnar igenom intervjun ytterligare gånger vid exempelvis transkribering, det underlättar en noggrann analys av vad människor sagt samt att man kan göra upprepade genomgångar av intervjupersonens svar (Bryman, 2018).

6.7 Validitet och reliabilitet

Reliabiliteten handlar om hur pålitligt mätningen blir utifrån frågorna i studiens och dess följdriktighet (Bryman, 2018). Eftersom studien baseras på en mall av frågor som används vid samtliga intervjuer behålls pålitligheten i och med att det ställs likadana frågor till alla deltagare vilket därmed ökar reliabiliteten. Undersökningen handlar om ett reviderat område i den nya läroplanen, LGR 22, vilket gör att studiens syfte med att undersöka om lärarnas tolkning av det nya innehållet ökar reliabiliteten i och med att undersökningen sker vid rätt tillfälle. Utifrån ärliga svar från lärarna som fortfarande är verksamma inom yrket på frågorna som har ställts påverkas reliabiliteten i och med att det är deras tolkningar som studien bygger på.

Begreppet validitet innebär att mäta att det som undersöks är det som efterfrågades samt möjligheten att generalisera resultaten (Bryman, 2018). Intervjufrågorna togs fram utifrån frågeställningarna för att besvara studiens syfte. Genom att ställa frågor om hur de tillfrågade lärarna tolkar området sexualitet, samtycke och relationer samt hur de arbetar i de enskilda områdena, får vi svar på frågan kring vilket sätt lärarna tolkar innehållet i läroplanen. Från svar på hur de arbetar med dessa ämnen samt frågor om hur undervisningen kan förbättras utifrån vad lärarna själv upplever saknas och vilka svårigheter som finns, svarar på hur lärarna vill att undervisningen ska utföras samt det som står i syftet om vilka svårigheter de upplever att det finns. Att studien baseras på sex intervjuer från fyra olika skolor påverkar validiteten eftersom att det är svårt att generalisera resultatet på den data som samlats in, då det inte täcker tillräckligt mycket av Sveriges skolverksamheter för att kunna generaliseras.

6.8 Etiska överväganden

Det finns grundläggande etiska frågor som handlar om frivillighet, konfidentialitet, integritet och anonymitet för personer som är involverade i forskning eller studier och dessa har mynnat ut i några etiska principer som bland annat innefattar huruvida deltagare kan lida skada genom sin medverkan, om någon form av bedrägeri är aktuella eller viktig information undanhålls eller om man inkräktar på privatlivet (Bryman, 2018). Det finns fyra grundläggande krav för att uppfylla de etiska principerna och dessa listas här nedan.

Informationskravet innebär att man informerar deltagarna som medverkar i undersökningen om vad deras uppgift är och vilka villkor som gäller för att få delta. Innan intervjun informerades därför deltagaren via ett informationsbrev om studiens syfte, att deltagandet är frivilligt och att de får avbryta sin medverkan närhelst de vill. Samtyckeskravet för undersökningen är där deltagaren på frivillig grund samtycker att uppgifterna får användas i undersökningen (Vetenskapsrådet, 2002). Vi har tydliggjort att uppgifterna endast kommer att användas för denna undersökning, samt citeras under fingerade namn. Då vi endast har myndiga deltagare och frågorna ej berör specifika elever, krävs ingen samtyckesblankett från föräldrar. Innan intervjun har deltagaren skrivit under en blankett för medgivande av hur uppgifterna kommer att användas för studien samt att deltagaren går med på att bli intervjuad för studiens syfte. Konfidentialitetskravet bygger på att deltagarnas personuppgifter skall hållas i en god och säker förvaring för att skydda dessa för obehöriga (Vetenskapsrådet, 2002). Därför har vi personliga intervjuer, där vi ej har behov av personliga uppgifter eller att hantera dessa. Intervjuerna kommer i efterhand att raderas och ej finnas kvar. Vid vår sammanställning av datan kommer intervjupersonerna att kallas för Lärare A, Lärare B, Lärare C etc. Nyttjandekravet innebär att informationen vi får in endast får användas för ändamålet vi beskrivit (Vetenskapsrådet, 2002). Uppgifterna kommer endast att användas för denna studie och när studien är avslutad, raderas materialet.

7. Resultat och analys

Detta kapitel kommer presentera resultaten av vår studie. Resultaten är uppdelade i underrubriker rörande de intervjufrågor vi ställt samt utefter hur lärarna tolkat frågan. Intervjufrågorna berörde undervisningens grund, undervisningens upplägg i klassrummet, bemötandet av normer och könsroller samt lärarens behov av att föra en bra undervisning för området sexualitet, samtycke och relationer och nedan följer rubrikerna som motsvarar dessa frågors innehåll.

7.1 Undervisningens grund

Detta delkapitel kommer det handla om vilken grund undervisningen vilar på. Underrubriker som finns med i detta delkapitel är: *Revideringen av läroplanen; Svårigheter med området sexualitet, samtycke och relationer; Kompetensutveckling.*

Revideringen av läroplanen

Frågan kring om eller hur revideringen av läroplanen gjorde någon skillnad för undervisningen i grundskolans lägre åldrar svarar samtliga lärare nej. Lärare A reflekterar vidare kring att detta kanske beror på att det inte har hunnits pratats igenom ännu, varken i arbetslaget eller tillsammans med rektor, men också att det kan bero på att innehållet verkar riktat åt de äldre årskurserna snarare än åt de lägre årskurserna F-3. Den reviderade läroplanen, LGR 22, formulerar sig på detta sätt i den inledanden delen, skolans uppdrag:

Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången får möta frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer. [...] förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke. [...] Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang.

(Skolverket, LGR 22, Skolans uppdrag)

Det framgår inte vår sökning i läroplanen att någon särskild del av området sexualitet, samtycke och relationer skulle vara mindre relevant för de lägre årskurserna F-3. Svaret från Lärare A kan i sammanhanget försöka tolkas utifrån att svaret kan ha baserats från personliga preferenser och personlig tolkning kring elevernas förmåga att ta till sig en sådan undervisning, alternativt att området i den äldre läroplanen, LGR 11, faktiskt riktade sig mot de äldre årskurserna och att Lärare A inte bearbetat den nya revideringen, LGR 22, ännu.

Lärare C och F svarar liknande kring att revideringen är så pass ny att det är svårt att svara på huruvida det gjort skillnad. Lärare B, D och E svarar kort att det inte gjort någon skillnad, utan att utveckla det vidare.

*Jag har inte så stor koll på skillnaden och har inte läst in mig på det än.
Men jag tror inte att jag skulle ändra så mycket. Vi pratar om normer,
värden, könsnormer. Vi pratar inte om sex och sånt.*

(Lärare F)

Harding beskriver normer och värden som strukturella, symboliska och individuella (Harding, 1986), men då de tillfrågade lärarna uttrycker att revideringen inte avgjort någon större skillnad kring deras undervisning kommer dessa normer och värden ej att beröras i den här första hanteringen. Upplevelsen kring att revideringen inte avgjort någon skillnad i undervisningen kan möjligtvis förstås utifrån att de tillfrågade lärarna upplevt att det inte funnits tillräckligt med tid, möjlighet alternativt intresse att läsa in sig på den reviderade läroplanen då den började gälla för grundskolan så sent som juli 2022 och denna studie tog plats under september-oktober 2022.

Svårigheter med området sexualitet, samtycke och relationer

Samtliga av de tillfrågade lärarna lyfter att det finns svårigheter med att undervisa ämnet sexualitet inom området sexualitet, samtycke och relationer för de lägre årskurserna F-3.

Det är ju så med att sexualitet känns också så svårt att göra när de är såhär små.

(Lärare A)

De övriga tillfrågade lärarna benämner också åldern som en svårighet för att implementera området i undervisningen. Just sexualitet av de tre delarna i området sexualitet, samtycke och relationer berörs knappt av majoriteten av de tillfrågade lärarna i undervisningen. Angående ämnet sexualitet uttrycker Lärare D att det funnits problematik kring att vårdnadshavare reagerat negativt angående lämpligheten med just undervisning om sexualitet, där vårdnadshavare från årskurs 3 uttryckt att barnen är för små för området. Lärare D svarade att det var bra att man kunde koppla området till läroplanen och att det fanns olika material som var anpassat för åldern, men att det ändå var en del vårdnadshavare som inte riktigt förstod varför man behövde beröra ämnet i så ung ålder. Enligt Hardings genusteori kring de tre

nivåerna av genus, varierar genus och normer kraftigt mellan kulturer (Harding, 1986). Vårdnadshavarna som nämns av den intervjuade läraren uttalas inte ha annan kulturell bakgrund, men det kan vara en orsak till den kraftiga reaktionen kring undervisning om sexualitet enligt Hardings teori, att vårdnadshavarens egna tankar, symboliska och strukturella normer och åsikter kring sexualitet inte speglar läroplanens och skolverksamhetens innehåll.

Lärare B uttrycker att normerna för de olika könen existerar tidigt i elevernas liv och påverkar eleverna beroende på vad de möts av hemifrån eller från samhället och vad de möts av i skolans undervisning.

De är ju så små, på så vis går det att forma dem, men ändå så har de så mycket med sig eftersom hur samhället ser ut. [...] Jag tror liksom att de vet mycket, men ändå så är det väldigt konstigt för dem för att de har sina normer redan satta tidigt.

(Lärare B)

Det som Lärare B delar med sig av kring hur de olika könen normer upplevs visa sig redan i tidig ålder, kan tolkas utifrån Butlers forskning som visar på att normerna tilldelas de olika könen så tidigt som vid födseln, och att det med detta tillkommer förväntningar på respektive kön (Butler, 2009). Normerna kring genus kan sorteras med hjälp av Hardings genusteori där det beskrivs finnas både strukturella normer kring genus vilket innebär att barn växer upp med upplevelser kring vilka yrken som fördelas mellan kvinnor och män och det går att förstå svaret utifrån att den symboliska nivån kring egenskaperna som tillskrivs respektive kön och förväntningarna kring hur respektive kön ska bete sig. Dessa normer i omgivningen påverkar den egna självbilden (Harding, 1986). Skolverksamheten är inte heller fri från normer och genomsyras dessutom av ett normkritiskt förhållningssätt vilket kan förklara Lärare Bs upplevelse att elevernas reaktion vid information kring sexualitet i kombination med redan satta normer för eleverna kan upplevas som konstigt.

Lärare B talar även om hur mycket information eleverna möts av även utanför skoltid och att den informationen, som exempelvis tillgången på bilder på nakna kroppar på internet, inte fanns när hon själv växte upp och att eleverna ser mycket som hon själv inte såg i samma ålder. Samhället har förändrats sedan läraren själv växte upp, och kan därför spegla sig i undervisningen i den tillfrågade lärarens beteende samt sätt att tala. Ser man till Butlers begrepp om performativitet som innebär att talhandlingar och kroppsliga handlingar bidrar till hur normer och genus skapas (Butler, 2004), samt Butlers beskrivning kring hur normer påverkar oss redan som barn (Butler, 2009), kan det förstås som möjligt att

skolverksamhetens undervisning och lärarens agerande i klassrummet är av potentiell vikt för vilka normer och genusstrukturer som förs vidare till eleverna. Citatet från Lärare B belyser att det eventuellt finns en inre konflikt hos både läraren själv, men också i dennes elever angående hur man ska möta ämnen som upplevs svåra.

Lärare E och A svarar också att sexualitet är ett ämne som inte berörs i samma utsträckning, att fokus ligger på relationer och samtycke och att känna sina egna gränser, medan sexualitet snarare kommer möjligtvis i årskurs 3, men annars senare ändå. Lärare D har en lite mer öppen reflektion kring temat sexualitet:

Det har varit beroende på olika grupper man haft, att det är olika utifrån gruppen. En del är otroligt nyfikna och ställer massa frågor, en del vågar inte ställa inför klassen utan vi har haft frågelåda och utifrån det berört.

(Lärare D)

Hon fortsätter sitt svar med att det i årskurs 3 blir det ett ökat intresse med nyfikna frågor kring sexualitet, samtycke och relationer och att man här som lärare måste ha en gränsdragning kring vad som passar åldern samt vad man tar upp i helklass respektive enskilt eller i mindre grupper. Lärare F uttrycker att hon inte pratar om sex och samlevnad.

Lärare F svarar även följande:

Jag känner inte att jag har fått den utbildningen att jag kan prata om sex med 8-9 åringar för de ser det inte på det sättet som de äldre som kommit in i puberteten.

(Lärare F)

Citatet från Lärare F sammanfattar majoriteten av de tillfrågade lärarnas uttryck kring att elevernas ålder kan påverka huruvida området sexualitet berörs eller inte berörs i samma utsträckning som området relationer eller samtycke. Detta uttryck kan eventuellt kopplas till lärarnas egna, personliga uppfattning och tolkning av innehållet. Hardings teori lyfter att den individuella nivån, hur man uppfattar sig själv utifrån rådande strukturella och symboliska normer, påverkar den egna självbilden (Harding, 1986). De tillfrågade lärarnas uttalanden kan i det här sammanhanget förstås som exempel strukturella och symboliska normer. Dessa normer kan eventuellt ses som en möjlig bidragande faktor kring hur de tillfrågade lärarna ser på sexualitet samt influera hur lärarna tolkar innehållet i läroplanen samt även huruvida yngre elever bör eller kan ta till sig ett sådant innehåll i undervisningen.

Ingen av de tillfrågade lärarna nämner att genus eller könstillhörighet skulle vara en svårighet inom undervisningen och därför berörs ej dessa begrepp utifrån teorin.

Kompetensutveckling

Samtliga av de tillfrågade lärarna svarar nej på frågan om de blivit erbjudna eller haft kompetensutveckling och/eller vidareutbildning inom området sexualitet, samtycke och relationer i samband med revideringen av läroplanen. Lärare D anser att det för alla lärare eventuellt skulle behövas en vidareutbildning inom detta området, så att lärarkåren blir mer eniga om dessa frågor som berörs. Lärare C berättar att det ska finnas möjlighet att anmäla sig till vidareutbildning om man vill.

Jag och en kollega tog upp det och visade lite filmer under en halvdag [...], det var jag och en kollega som höll i det utifrån vad man skickat ut ur läroplanen och rekommendationer (från skolverket, reds anm).

(Lärare C)

Vilka filmer som visats under utbildningsdagen framkommer inte, men det framkommer att någon form av vidareutbildning eller kompetensutveckling har erbjudits av huvudmannen, men eventuellt inte gett vidare underlag för undervisning inom området. Möjligheten till vidareutbildning visar på att huvudmannen har åberopat det som står i den reviderade läroplanen, även om läraren fortsättningsvis uttrycker att det finns ett behov. Lärare D upplever att det materialet som finns att tillgå främst är riktat åt äldre elever, från mellanstadiet och uppåt och att det saknas material som är anpassat åt de lägre årskurserna F-3. Här svarar istället Lärare F att det finns gott om material bara man tar sig tiden att leta.

Jag känner inte att jag behöver något specifikt läromedel som skolan köper in för detta ändamål, utan det finns många lärare som lägger ut (på internet, reds anm) hur de jobbar. Det mesta finns att hitta, det gäller bara att man har tiden att söka egentligen.

(Lärare F)

Ser man vidare på informationen kring revideringen av läroplanen (LGR 22) på Skolverket möts man av ett tämligen gediget material kring området sexualitet, samtycke och relationer med bland annat artiklar kring området, tips kring undervisningen, förtydliganden kring områdets innehåll samt webbkurser inom området.

Lite fortbildning och upplysning som inte bara handlar om de vanliga kärnämnen. Jag har inte jobbat som lärare så länge, men jag upplever att vi inte alls hade så många diskussioner kring området när jag gick lärarutbildningen.

(Lärare E)

Här behöver det nämnas att det den 1 januari 2021 infördes sexualundervisning som ett obligatoriskt ämne även för grundlärarprogrammet inriktat mot de lägre årskurserna F-3, något som tidigare endast funnits för de äldre årskursernas lärarprogram. Samtliga av de tillfrågade lärarna påbörjade och avslutade sin lärarutbildning innan denna förändring trädde i kraft och har därför ej haft ämnet i sin programutbildning.

7.2 Undervisningens upplägg i klassrummet

Detta delkapitel kommer handla om lärarnas tolkningar av området sexualitet, samtycke och relationer samt hur de arbetar med det i klassrummet. De underrubrikerna som finns i detta delkapitel är: *Den enskilda förståelsen av området sexualitet, samtycke och relationer; Värdegrundsarbete; sexualitet; Samtycke; Relationer.*

Den enskilda förståelsen av området sexualitet, samtycke och relationer

Lärare A har inte svarat på frågan kring sin enskilda uppfattning kring området av sexualitet, samtycke och relationer och kommer därför inte att nämnas under denna rubrik.

De tillfrågade lärarnas enskilda uppfattning kring området sexualitet, samtycke och relationer varierar något, men innehåller liknande element. Lärare C och F tolkar området främst till att varje individ ska uppmuntras till att ha en egen vilja, om vem de vill vara, samt vem de vill ha fysisk kontakt med. Lärare E svarar att hon går efter vad som känns viktigt att fokusera på i den årskursen hon undervisar och att det inom skolverksamheten blir mer könsneutralt ju yngre de är. Hon svarar följande kring sin enskilda uppfattning inom området kopplat till sin årskurs:

Det är övergripande, en tolkning, kring vad jag tänker att den ska innehålla

(Lärare E)

Lärare B tolkar området till att det är viktigt att man som barn ska få vara den man vill vara. Hon upplever dock att barnen redan har påverkats mycket i sin vardag, på ett sånt sätt att de

har förstått vilka normer samt förväntningar det finns i samhället och att barnen tar med sig detta till skolan.

Bara såna enkla saker att pojkar ska vara på ett visst sätt och flickor på ett visst sätt. Barnen är ju redan så, när de kommer till oss, så har de redan de här normerna så inpräntat. (Lärare B)

Lärare D bildar sin uppfattning kring området och de existerande normerna utifrån hur samhället ser ut.

Jag tänker att det är jätteviktigt med tanke på hur samhället ser ut och att man behöver lyfta dem bitarna tidigt. (Lärare D)

I läroplanens inledande delar uttrycks det att det i undervisningen ska det ingå för eleverna att få möjlighet att utveckla förståelsen för vilka föreställningar det finns för vad som anses kvinnligt och manligt samt att kunna kritiskt granska dessa könsmonster. Två av lärarna svarar att normer i samhället påverkar deras individuella tolkning av läroplanen. Hardings teori lyfter just detta med att de tre nivåerna av normer kring genus som finns i samhället influerar oss (Harding, 1986). Lärarnas tolkningar av området sexualitet, samtycke och relationer utgår från deras egna uppfattningar, något som kan ha påverkats av de strukturella och symboliska normerna som finns i samhället.

Värdegrundsarbete

Samtliga lärare svarar att området rörande sexualitet, samtycke och relationer arbetas med under värdegrundslektioner samt dagligen invävt i skolans övriga ämnen. Lärare A och B berättar att de har regelbundna, inplanerade lektioner med värdegrundstema där de tar upp exempelvis hur man behandlar andra, hur man tar vara på sig själv samt att alla är lika värda. Lärare F svarar att de arbetar med detta i temaveckor där det kan bli 1-2 lektioner per vecka under en period av terminen. Lärare C svarar att värdegrundslektioner numera är schemalagt kontinuerligt. Hon fortsätter med att även hennes långa erfarenhet i läraryrket hjälper henne att snabbt se olika situationer där det passar bra att ta upp delar inom området.

...har jag ganska mycket i bagaget, ganska mycket infallsvinklar jag kan komma in på. Det är det som är fördelen med att jobba länge, jag ser ju det här att nu, och så tar jag det.

(Lärare C)

Samtliga lärare svarar att det är ett kontinuerligt arbete och att värdegrundsfrågorna bemöts i alla situationer i skolan och inte bara under lektionstid.

Värdegrundsarbetet i skolan är tänkt att spegla demokratiska värden från samhället. Normerna och värdena som grundar värdegrundsarbetet står att finna i läroplanens inledande delar där bland annat alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor lyfts (Skolverket, 2022). Värdegrundsarbetet innefattar även området sexualitet, samtycke och relationer vilket förklarar varför lärarna i sammanhanget svarar att området möts inom undervisningen om värdegrundsarbete. Värdegrunden som formuleras i läroplanens inledande delar präglas av samhällets rådande normer och värden och förändras alltså i och med att samhället utvecklas.

Ingen av de tillfrågade lärarna svarar att de arbetar uppdelat efter kön inom området och i svaren går det inte att urskönja huruvida kön och genus kan ha relevans för hur de lägger upp sin undervisning. Däremot kan värdegrundens innehåll ses genom Hardings strukturella och symboliska normer kring genus (Harding, 1986) i vad som Skolverket uppfattar vara rådande klimat i samhället. Då normer och normer kring genus är i en konstant förändring och påverkas av kulturella och samhällsliga företeelser och uppfattningar, är innehållet i värdegrunden något som förändras och påverkas av samhällets utveckling då det ska sammanfatta och möta rådande värderingar och normer.

Sexualitet

I frågan på om det finns någon del av området sexualitet, samtycke och relationer, som inte berörs blir det tydligt att sexualitet är ett ämne man väljer att inte gå in på eftersom att lärarna uppfattar att eleverna fortfarande är för små i de lägre årskurserna. Något som lärare B uttrycker är att det är ett svårt område att gå in på.

Men det är svårt det där att styra in dem på någonting för de är så små. De är så omedvetna.

(Lärare B)

Lärare E är inne på samma spår, men reflekterar ändå över att det kan vara möjligt att komma in på det senare i årskurs 3.

sexualitet. Man kanske mer nämner det senare i årskurs 3 möjligtvis. Man kanske pratar om blommor och bin. Men i de lägre åldrarna går man inte in på det, det är fokus på annat.

(Lärare E)

Lärare D svarar att sexualitet ändå är en del av ett område som eleverna kan vara nyfikna på och har frågor om, således handlar det om att känna efter vad som passar sin klass samt vad som är lämpligt att ta upp i sammanhanget.

Det är lite gränsdragning speciellt sen när de börjar årskurs 3 och mer samtycke, relationer och mer nyfikna kring frågor om sex och här måste man ha gränsdragning, vad passar åldern, vad tar vi upp i klass.

(Lärare D)

Lärare D nämner ett övervägande kring lämplighet som ett argument för vad hon lyfter i undervisningen rörande ämnet och utgår från den totala klassens förmåga och intresse.

Genomgående i svaren finns en gemensam bild av de tillfrågade lärarna anser att eleverna i de lägre årskurserna F-3 upplevs vara för små för att undervisas i området sexualitet, men att dessa frågor tas upp om intresset redan finns hos eleverna. Det framkommer inte i svaren att pojkar eller flickor skulle vara mer eller mindre intresserade av ämnet beroende på könstillhörighet, utan samtliga lärare benämner klassen som en helhet. Hardings nivåer kring normerna om genus (Harding, 1986) kommer alltså inte att beröras utifrån de tillfrågade lärarnas svar i detta kapitel, då de tillfrågade lärarnas svar bedöms innefatta för svaga eller obefintliga incitament kring att detta är någonting som påverkat lärarens beslut eller val av svar. Däremot går de tillfrågade lärarnas svar att delvis förstås utifrån Hardings teori kring lärarnas individuella normer och egna självbild som eventuellt influerar deras bedömning av vad som ses som lämpligt för deras elever.

Samtycke

Majoriteten av lärarna nämner att de har arbetat med materialet Stopp min kropp, som är ett material som bland annat ges ut av Röda Korset, i samband med undervisning kring området samtycke och ens egna kroppsliga förhållningssätt. Lärare A berättar att de brukar använda sig av mycket rollspel och lekar. Samtliga lärare går in på att det handlar om att lära känna sin kropp, om vad som är okej eller inte för individen samt att man som individ äger sin egen

kropp. De tar också upp att det handlar om känslor, att det ska kännas bra med närhet, att man ska säga ifrån om något inte känns bra samt att man alltid ska fråga om det är okej för någon annan med fysiska närmanden, exempelvis kramar.

Att det är lika viktigt att säga nej som att säga att det är okej när det kommer till samtycke.

(Lärare F)

På frågan om de tillfrågade lärarna har undervisat eller närmat sig ämnet grooming och sexuella övergrepp svarar fem av sex lärare att det är ett område de inte närmat sig. Lärare B uttrycker däremot ett intresse kring att vilja lyfta problematiken kring sexuella övergrepp och ser en potential i hur en förbättrad undervisning kring området eventuellt kan hjälpa utsatta elever. Hon uttrycker samtidigt en osäkerhet kring hur man skulle gå till väga:

Kan man göra på ett annat sätt och är det bra att göra det när de är såhär små? [...] Där är man ju väldigt oerfaren själv, det är mer att man går på vad man tror faktiskt.

(Lärare B)

Lärare D är den enda av de tillfrågade lärarna som svarar ja på frågan kring att hon lyft ämnet sexuella övergrepp och grooming i undervisningen.

Ja, främst med treorna arbetade vi med det. Vi har ett spel som heter Park Gömmet, det är ett brädspel kopplat till ipad där digitala ledtrådar ges i spelet via en chattruta som exempelvis att ta en bild av dig själv för en ledtråd, sedan blir kraven fler och fler för att få ledtrådar

(Lärare D)

Hon beskriver att spelet Park Gömmet skapade många diskussioner med eleverna i klassrummet kring hur en chatt kan utveckla sig från att vara trevlig till att innehålla bland annat hot. Lärare D fortsätter med att berätta om att hon även arbetat med en skönlitterär bok som heter Stella och Nätet, där en flicka blir utsatt för grooming och att klassen även arbetar med digital säkerhet under lektionerna i SO, samhällsorienterade ämnen. Lärare A svarar att de i årskursen pratar mycket om nätet, vad eleverna tittar på och vad eleverna inte ska titta på, men går inte närmare in på hur undervisningen praktiskt går till.

Genomgående svarar lärarna att undervisning kring samtycke är någonting som får stor plats, det är däremot bara två av de tillfrågade lärarna som svarar att de har berört ämnet sexuella övergrepp och grooming. Lärare D berättar om Stella och Nätet, boken som handlar om en flicka som blir utsatt för grooming, det finns inget som tyder på att valet av boken specifikt skulle ha att göra med könet på huvudrollen. Enligt Butler är det våra handlingar och talspråk som skapar normer (Butler, 2004) och Harding menar att de symboliska normer vi möter, i kombination med de strukturella, påverkar vår egen självbild och hur vi individuellt tolkar könsroller (Harding, 1986). Lärare D nämner inte om det finns en bok med likvärdigt innehåll fast med en pojke i huvudrollen, men om det saknas kan detta tolkas utifrån Butler och Harding som en risk att skapa normer kring skillnad mellan könets utsatthet.

Relationer

På frågan om hur lärarna arbetar med relationsfrågor i undervisningen skiljer det lite mellan svaren. Något som finns gemensamt mellan samtliga svarande är dock att det vävs in dagligen i verksamheten då lärarna tillsammans med eleverna kontinuerligt pratar om hur man är mot varandra och att man ska vara en snäll vän.

Just att man vill att alla elever ska fungera med varandra, ha goda relationer i klassrummet och ett gott klimat. (Lärare E)

Lärare E fortsätter med att eleverna ska kunna samarbeta, acceptera och lyssna på varandra. Lärare C berättar att de jobbar med att man ska säga hej till alla ute på skolgården. Lärare A och D svarar att de arbetar också med böcker och värderingsövningar kopplade till relationer där det öppnar upp för frågor samt diskussion kring det. Lärare F berättar att de arbetar mer med diskussioner samt lyfter tankar när det kommer upp, än att ha konkreta lektioner kopplat till relationer. Hon berättar att undervisningen inom området fokuserar på hur man ser på varandra, hur man beter sig mot varandra och att man bemöter varandra likvärdigt. Hon lyfter även hur relationer kan ha olika konstellationer som man-kvinna, kvinna-kvinna eller man-man. Lärare C går in på att hon i sin egen undervisning skulle vilja lyfta fler sexuella läggningar förutom hennes egen heterosexuella för eleverna att identifiera sig i, men anser att årskurs 3 är för tidigt för detta.

För det är väldigt fängslande för barn och ungdomar och för dem att identifiera sig med, att de känner att det är okej, men jag tycker trean är för tidigt.

(Lärare C)

Hardings teori om den individuella nivån som rör individens egna uppfattning om sig själv samt om könsskillnader grundade kring strukturella och symboliska normer i samhället (Harding, 1986), går att försöka se i svaren angående olika typer av relationer samt sexuella läggningar. Lärare C uttrycker ett behov av att lyfta fler sexuella läggningar att identifiera sig i vilket går att förstå som att det i klassrummet finns en heteronorm, vilket speglar de strukturella och symboliska normerna kring genus i samhället och att detta tar sig innanför klassrummets väggar när det gäller relationsundervisningen. Lärarens egna uppfattning och tolkning i detta fall är också något som kan ha relevans i sammanhanget kring vad som känns lämpligt att ta upp i undervisningen. I relationsarbetet i undervisningen lyfter lärarna vikten av hur man betar sig och hur man tilltalar varandra, vilket enligt Butler är hur man skapar normer för beteende (Butler, 2004). Samtliga av lärarna menar att det i relationsarbetet handlar om att bemöta varandra likvärdigt och det påtalas inget specifikt kring att flickor eller pojkar skulle bemötas annorlunda i relationsarbetet.

7.3 Könroller och normkritiskt förhållningssätt

Samtliga lärare fick frågan om de på något vis delar upp undervisningen efter kön, som exempelvis flickgrupper och pojkgrupper, och svarade att det var inget om de gjorde, utan det är alltid helklass alternativt mindre grupper av både flickor och pojkar. Gemensamt för samtliga lärare var att de var medvetna om samhällets könsnormerna och aktivt, eller åtminstone försökte ha det i tankarna, förhåller sig till bland annat begreppen hon, han och hen i klassrummet. Lärare E svarar att hon försöker tänka på att det i klassrummet inte är någon som är en hon eller en han och använder istället ord som kompis eller hen.

Att man inte vill trycka på dem några förväntningar eller normer eller lyfta någonting som blir någonting att de tänker att dem ska uppfylla.

(Lärare E)

Hon fortsätter med att hon är särskilt noggrann med att använda ordet hen om hon har elever som identifierar sig som det samt att använda han, hon, hen som normaliserade begrepp i undervisningen för de lägre åldrarna. Trots samtliga lärares svar kring sin egna medvetenhet

kring normer, berättar lärare B och D att det händer ibland att man glömmer bort sig och kan uttrycka exempelvis “hörni tjejer”, vilket inte är något som förespråkas utifrån ett normkritiskt perspektiv i skolverksamheten.

I val av undervisningsmaterial framgår än mer det normkritiska perspektivet, där det väljs material eller bilder utifrån en hög grad av inkludering av samtliga slag.

Exempelvis i matten tänker vi kring uppgifterna att det är bra spridning, olika namn, undvika könsstereotypiska bitarna. (Lärare D)

[...] i val av bilder att man försöker hitta en könsneutral bild eller att den är med mångfald och då vill man få in allting; etnicitet, funktionsnedsättningar, allting. Vem som helst ska kunna identifiera sig i det här.

(Lärare E)

Lärare A berättar att de har använt sig av reklam för att få in diskussioner om hur det ser ut med de bilderna, hur de skiljer sig åt i syfte samt om reklamen vill locka pojkar eller flickor.

Det blir så tydligt också när man sätter upp dem (planscherna) och frågar “vem tror ni vill köpa det här?” jo men det är ju en tjej typ.

(Lärare A)

Här kan man tolka in Hardings teori kring den symboliska nivån, där färger eller andra saker enligt normer är kopplade till ett viss kön (Harding, 1986). Barnens medvetenhet kring den tänkta målgruppen av reklamplanscherna tål att förstås som att deras normmedvetenhet är utvecklad och att normerna är något de har reflekterat över.

Lärare C svarar att de arbetar med Astrid Lindgren som hon anser var en väldigt jämställd kvinna på sin tid och använder berättelser som Pippi Långstrump för att föra fram budskap som bryter mot rådande normer. Lärare B har arbetat liknande med normbrytande med hjälp av en film från “Vara vänner” med ett avsnitt som heter “Gabriel vill vara prinsessa”, något som hon menar gett bra diskussioner av i klassrummet.

Då vet barnen på något sätt vad som är rätt och riktigt, hur man bör tänka [...] men sen när vi väl är i klassrummet då får man det där svaret man vill höra, att alla är så otroligt öppna för olikheter... (Lärare B)

Hon reflekterar över att trots elevernas öppenhet inför olikheter under diskussionerna i klassrummet, blir olikheter ändå ifrågasatt utanför klassrummet. Hon upplever att en del tankar och normer kommer utanför skolverksamheten beroende på hur det ser ut i hemmet samt hur barnen upplever att människor runt dem är i samhället. Lärare B fortsätter med att hon tror att hon eventuellt själv också ibland speglar rådande normer omedvetet, fastän hon upplever att hon inte aktivt gör någon skillnad på barnen utifrån könsroller. Lärare B svarar att det finns så mycket runt oss som påverkar och därför känns det lite svårt att förändra synen på könsroller.

Så därför tycker jag att det är lite svårt, inte att göra skillnad för på ett sätt så framhåller man ju vad man tycker är viktigt och rätt och vad vi ska göra, men det är väldigt svårt när samhället ser ut som det gör.

(Lärare B)

Lärare D berättar också, likt Lärare B, hur det kan skilja sig mellan beteenden i klassrummet och utanför klassrummet. I hennes klassrum upplevs det inte vara många typiska fotbollsskallar, men att det sedan ute på rasten ändå blir väldigt uppdelat i och med att det på fotbollsplanen är en majoritet av pojkar och att tjejer snarare hoppar hopprep.

Jag försöker i alla exempel och i litteratur man läser att välja saker som visar andra exempel. Man får försöka börja där. Men det är starka krafter utifrån.

(Lärare D)

Lärare B och D uttrycker reflektioner kring hur andra uppfattas utifrån de normerna som finns i samhället. Detta är något som Butler pratar om kring hur normer kring genus skapas kopplat till vilket betennde man uppvisar (Butler, 2004). I lärarens svar kan man förstå det som att detta skulle ske om en pojke skulle vilja vara en prinsessa och att detta inte stämmer överens med hur det i samhället anses att flickor och pojkar ska vara enligt rådande normer. Även Hardings teori kring den symboliska nivån av normer (Harding, 1986) kan tolkas in i uttalandet då en klänning är något som kulturellt kopplats till könet flicka och inte pojke. Den strukturella nivån inom Hardings genusteori, som handlar om samhällets fördelning mellan könen (Harding, 1986), kan tydas till rörelsemönstret på rasten där det finns en delning mellan pojkar och flickor, där fotboll exempelvis anses vara en sport för pojkar och att hopprep anses passa flickor mer.

7.4 Lärarens behov för en bra undervisning

Vid frågan om vad de tillfrågade lärarna själva ansåg sig behöva för att kunna utföra en bra undervisning rörande området sexualitet, samtycke och relationer kan man ana skilda svar kring vart behovet ligger någonstans, men genomgående upplevs en viss osäkerhet förutom hos Lärare C som hyser stark tilltro till sin undervisning och sitt sätt att samtala med sina elever. Lärare B uttrycker att det skulle vara intressant att veta om man kunde lägga upp undervisningen på något annat sätt för att undervisningen skulle bli bra för de lägre åldrarna, och uttrycker en osäkerhet kring om hon tolkar området korrekt utefter sina elevers ålder. Lärare E upplever att det är väldigt stort fokus på att läsa, skriva, räkna och vara en bra kompis, men att man kanske ska lyfta upp området som egna ämnen när man jobbar med små barn. Lärare A svarar att det är svårt att veta kring vilken nivå man ska lägga undervisningen om ämnet sexualitet för att eleverna ska kunna ta till sig den och att det saknas en lärarhandledning för området som man kan använda som grund.

Jag känner mig inte bekväm med att undervisa i det (ämnet sexualitet, reds anm). Då skulle jag behöva någon lärarhandledning eller någonting som jag hade som grund någonstans, eftersom att jag känner själv om jag ska öppna den här lådan eller kan jag låta den vara? (Lärare A)

Samma lärare uttrycker också en viss obekvämheter med att undervisa om ämnet just av den anledningen att det saknas en tydlig linje för undervisningens innehåll för de lägre åldrarna.

Butlers teori kring hur normer och genus skapas genom hur vi talar och hur vi agerar (Butler, 2004) skulle därför möjligen kunna föras över till ett klassrum i sammanhanget kring hur läraren för sig, uttrycker sig samt bemöter ämnen. Butler menar att normer börjar tillfalla pojkar och flickor samt skapa skilda förväntningar på oss redan i tidig ålder, och att talspråk och fysiska handlingar kring hur vi agerar påverkar och skapar normer (Butler, 2009). Lärare As svar i sammanhanget kan eventuellt tolkas utifrån denna teori som ett möjligt exempel där individuella normer och värden influerat den egna tolkningen av området och därmed förs över till undervisningen.

8. Diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur sex stycken grundskollärare för de lägre årskurserna förskoleklass till och med årskurs 3 balanserar undervisningen mellan kön och normer, samt vilka svårigheter som finns i att anpassa undervisningen kring läroplanens, LGR 22, område sexualitet, samtycke och relationer för de lägre åldrarna. Vi har sökt svar på våra två frågeställningar:

1. På vilket sätt tolkas innehållet i LGR 22 av de tillfrågade lärarna gällande sexualitet, samtycke och relationer i undervisningen för de lägre årskurserna F-3?
2. Hur uttrycker tillfrågade lärare att de vill att undervisningen ska utföras gällande balansen mellan könsskillnader och normkritiskt förhållningssätt i mötet med områdena sexualitet, samtycke och relationer för de lägre årskurserna F-3?

Vi sökte tidigare forskning, i form av vetenskapliga artiklar samt avhandlingar, rörande kön och genus i grundskolan, normkritiskt förhållningssätt samt sexualitet i de lägre åldrarna. Vi har i studien analyserat resultatet utifrån Sandra Hardings genusteori kring de tre nivåerna av normer kring genus; strukturell nivå, symboliska nivå samt individuell nivå (Harding, 1986) och Judith Butlers begrepp kring performativitet, att vi genom talhandlingar och kroppshandlingar skapar normer och genus (2004).

8.1 Slutsats och slutdiskussion

Svar rörande vår första frågeställning är att nivån som läraren lägger sin undervisning i sitt klassrum baseras, enligt egna utsagor från tillfrågade lärarna, på deras egen tolkning, eller av skolans gemensamma tolkning, av läroplanens text och innehåll angående området sexualitet, samtycke och relationer. Gemensamt för de tillfrågade lärarnas tolkning av texten var att sexualitet upplevdes vara ett svårare ämne att tolka och bemöta än samtycke och relationer. Den egna tolkningen kring vad som är för svårt eller för lätt för en elev i årskursen, kan eventuellt påverkas av lärarens enskilda tolkning kring vad sexualitet är och innebär. De tillfrågade lärarnas individuella normer, de strukturella rådande normer i tiden och skolverkets värderingar kan möjligen spela roll kring tolkningen av hur undervisning inom området sexualitet, samtycke och relationer förväntas gå till.

Svar för vår andra frågeställning är att ingen av de tillfrågade lärarna svarar med att genus eller könstillhörighet skulle påverka eller vara en svårighet inom undervisningen. Avsaknaden av benämning av detta kan bero på att det faktiskt stämmer, att detta inte har någon betydelse för de tillfrågade lärarnas undervisning. Det kan också bero på hur frågorna ställts vid intervjun, avsaknaden kring följdfrågor vid intervjun kring huruvida kön påverkar lärarnas syn på sexualitet eller att lärarna, enligt Skolverkets rekommendationer, är manade att förhålla sig normkritiska och könsneutrala i sin yrkesroll och medvetet undviker att se kön eller genus som ett alternativ till en svårighet eller påverkan i undervisningen. Då det inte fanns ett tydligt svar kring detta är det inte tillförlitligt att dra en slutsats kring om kön har relevans i de tillfrågade lärarnas undervisning. Det är framkommer dock i studien att det normkritiska arbetet tar stor plats i samtliga tillfrågade lärares undervisning gällande området sexualitet, samtycke och relationer, och även i övriga skolämnen. Det normkritiska förhållningssättet sker under lektioner, kontinuerligt vid behov vid uppkomna situationer samt genom lärarens sätt att uttrycka sig och bete sig i klassrummet. Det sker heller ingen uppdelning mellan könen utan samtlig undervisning sker i helklass alternativt i mindre grupper med både flickor och pojkar, i enlighet med det normkritiska förhållningssättet att inte göra skillnad mellan könen.

I övrigt syns det ingen skillnad kring ökad eller minskad säkerhet i sin lärarroll inom områdets innehåll kopplad till vilken årskurs läraren undervisar i. Resultatet visade att två av lärarna skiljde sig från de övriga gällande upplevt behov av utökad fortbildning. Den lärare som arbetat längst uttryckte istället för osäkerhet kring ämnets innehåll en stark tilltro till sin egen undervisningsförmåga och erfarenhet, och riktar istället en önskan att lyfta in mer i området i form av större representation av olika sexuella läggningar för att öka möjligheten för igenkänning hos sina elever. Denna självupplevda trygghet i sin undervisning kan eventuellt bero på lång erfarenhet och därmed många verktyg och förståelse för olika sammanhang, men samma lärare uttryckte även svårigheter kring en del personliga normtypiska tankar som hon upplevde kunde vara svåra att styra över.

8.1 Tidigare forskning och studiens resultat

Detta delkapitel kommer att gå igenom tidigare forskning kring kön och genus, normkritisk pedagogik samt sexualitet, i relation till studiens resultat.

Kön och genus i relation till studiens resultat

Tidigare forskning (Einarsson, 2003) kring pojkar och flickor i klassrummet och den

fördelade uppmärksamheten visar att pojkar generellt tenderar att ta större plats i klassrummet. Denna studie påvisade dock inte att detta skulle vara fallet för de tillfrågade lärarnas klassrum, men det dementerar inte heller möjligheten att det kan vara på detta sätt. Tidigare forskning visar nämligen också att läraren själv inte nödvändigtvis alltid uppfattar att de gör skillnad mellan könen, men att detta likväl kan ske ändå. I vår studie kan man ana liknande spår i uttryck från lärare där de både aktivt reflekterar över sina språkliga uttryck kring genus, men även självkänedom kring att de bär med sig egna normer kring genus som de inte vill uttrycka i sin undervisning. Att eleverna i de tillfrågade lärarnas klassrum själva är uppmärksamma kring normer framgår i vår studie och stämmer överens med tidigare forskning (Singh, Bradley & Zucker, 2021) där det visat att könsskillnader som stammar ur kulturella definitioner av manligt och kvinnligt, märks i barnens beteende tidigt i åldern. Exempelvis i reflektionerna kring arbetet om riktad reklam i vår studie visas en tydlig uppfattning om att normer kring genus uppmärksammas även hos barn och inte går dem obemärkt förbi. Detta styrktes i Ulla Forsbergs studie (2002) där det visade sig att eleverna själva bar tankar kring att man oavsett biologiskt kön hade lika förutsättningar att utveckla färdigheter, samtidigt som det hos barnen också fanns en angelägenhet att demonstrera könsskillnader och uppmärksamma könsgränser.

Normkritisk pedagogik i relation till studiens resultat

Normkritiskt förhållningssätt är genomgående i samtliga svar från samtliga lärare i studien vilket stämmer överens med att skolverksamhetens likabehandlingsarbete innefattar en normkritisk pedagogik där normer ska synliggöras, kritiseras och förändras. I studien uppmärksammas normerna kontinuerligt i undervisning vid exempelvis val av litteratur, hur läraren uttrycker sig och i värdegrundsarbetet. I tidigare forskning (Langmann & Månsson, 2016) har det uttalats kritik kring det normkritiska förhållningssätt som förespråkas, då det arbetet i sig skapar nya normer i och med nedbrytandet av de gamla normerna. I vår studie påvisades den kritiken av att en lärare svarade att det var en svårighet med att den egna tolkningen av läroplanen medförde risker där hennes individuella tolkningar kunde skapa nya normer.

Sexualitet i relation till studiens resultat

I studiens resultat framgick det att de tillfrågade lärarna uppfattade området sexualitet som något som intresserar eleverna, att de har frågor samt är nyfikna på ämnet, vilket stämmer överens med den tidigare forskningen som även den visade att barnens nyfikenhet kring

sexualitet kommer redan vid tidig ålder (Bengtsson, 2013). Det framgick även i studien att två av de sex tillfrågade lärarna hade lyft problematiken kring sexuella övergrepp och grooming i sin undervisning och uppmärksammat att ett förhållningssätt kring internet behöver undervisas kring. Denna uppfattning om att ämnet behöver lyftas styrks av tidigare forskning som visar på att sexuella övergrepp sker även på nätet och att vuxna behöver prata med barnen om detta för att förstärka barnens trygghet i att våga berätta om de råkar ut för något obehagligt på internet (Joleby, Landström, Lunde & Jonsson, 2019).

8.2 Rekommendationer för fortsatt forskning

Rekommendationer för fortsatt forskning baseras på studiens resultat i relation till det tidigare forskningsmaterial som tagits fram. Studien tyder på att det finns ett ämne inom läroplanens, LGR 22, område sexualitet, samtycke och relationer vars innehåll skapar en osäkerhet för lärare i undervisningen. För fortsatt forskning kring undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer i grundskolans lägre årskurser F-3 rekommenderas därför fokus kring ämnet sexualitet i de lägre årskurserna F-3 samt vad sexualitet i de lägre årskurserna F-3 har för innebörd, innehåll och tolkning utifrån läroplanen samt Skolverket.

9. Konklusion

Studiens resultat visar att det finns en osäkerhet kring hur undervisningen kring läroplanens område sexualitet, samtycke och relationer ska se ut. Denna osäkerhet ligger främst i delen som rör sexualitet, där det framkommer en ovisshet kring vad det är tänkt att undervisningen ska bemöta i grundskolans lägre åldrar. Studien visar att undervisningen inom området baseras på lärarnas egna tolkningar, alternativt skolans gemensamma tolkning, av läroplanens innehåll och varierar därför mellan skolor och lärare.

Studiens resultat visar på att samtliga lärare håller sin undervisning med normkritisk grund och ett aktivt ställningstagande kring att arbeta med ett normkritiskt förhållningssätt där goda, jämlika relationer och samtycke tar huvudsaklig plats. Det normkritiska förhållningssättet genomsyrar undervisningen och studien kunde inte påvisa några upplevda svårigheter i undervisningen rörande området sexualitet, samtycke och relationer som kunde kopplas till könstillhörighet. De normer rörande genus som de tillfrågade lärarna lyfter som eventuellt påverkar eleverna menas komma från tillvaron utanför skolverksamheten, och lärarens roll i undervisningen är att bemöta, problematisera och bryta ner dessa i enlighet med de normkritiska riktlinjer som Skolverket förespråkar.

Då samtliga av de tillfrågade lärarna svarar att läroplanen är en text som tolkas finns det risk att lärarnas individuella normer kring genus, som är en produkt av hur de strukturella och symboliska normerna i samhället ser ut, kan ha en påverkan kring hur de tolkar läroplanen samt den individuella förståelsen kring området sexualitet, samtycke och relationer och kan eventuellt riskeras att föras vidare till elever vid undervisningstillfällena av området.

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjufrågor

Bakgrundsfrågor:

Utbildning Antal år som lärare Kön Ålder

Undervisningens grund

- Hur arbetar du kring kön, normer och sexualitet i undervisningen under läsåret? (Temaveckor, regelbundna lektioner, ämnesintegrerat)
- Vilken skillnad gjorde förändringen i lgr22 i jämförelse med lgr11?
- Har du fått vidareutbildning eller kompetensutveckling kring temat sexualitet, samtycke och relationer?
- Vad är din enskilda förståelse av området sexualitet, samtycke och relationer?

Svårigheter

- Vilka svårigheter har du upplevt att det finns med att implementera sexualitet, samtycke och relationer i de lägre årskurserna?
- Finns det teman inom området som inte berörs, varför?

Kön och genus

- Anpassas undervisningen helt eller delvis efter kön, icke-binär när man arbetar med sexualitet, samtycke och relationer?
- På vilket sätt?
- Hur arbetar ni med könsroller? Exempelvis stereotypa bilder av genus och normförståelse och jämställdhet?

Samtycke

- Hur arbetar ni med frågor kring samtycke i undervisningen?
- Har ni lyft i din årskurs någonting kring grooming, sexuella övergrepp? Har ni närmare er detta ämne på något sätt?

Relationer

- Hur arbetar ni med relationsfrågor i undervisningen?
- Upplever du att det finns ett intresse i din årskurs för mer kärleksfulla relationer?
- Upplever du att det skulle behöva lyftas mer i din årskurs detta med pussar och kramar, fysiska relationer?

Progression och fortsatt undervisning

- På vilket sätt vill ni arbeta med progression inom ovan nämnda områden från årskurs F till årskurs 3? Har låter diskussionerna kring detta i arbetslaget?
- Vad ser ni som viktigt att eleverna tar med sig från varje årskurs till nästa årskurs och som kan vidareutvecklas inom ovan nämnda områden?
- Finns det något som du som lärare känner att du skulle vilja ha, behöver eller något som saknas för att föra en bra undervisning kring sexualitet, samtycke och relationer?

Bilaga 2 - Informationsblad

Till lärare som vill delta i undersökningen

Information om en studie av Lgr 22 inom området sexualitet, samtycke och relationer

Vi är två lärarstudenter som går 6:e terminen på lärarprogrammet och har påbörjat vårt examensarbete vid Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala universitet. Vi heter Annika Lind och Emelie Rudolf. Studien kommer handla om undervisningen inom områden sexualitet, samtycke och relationer som har blivit ett nytt område för årskurs F-3.

Deltagandet i studien innebär att vi kommer att intervjua dig som lärare antingen på din arbetsplats eller via zoom. Vi kommer att samla in data genom att en intervju, som spelas in för enklare hantering av uppgifterna.

Vi kommer att finnas tillgängliga under september- oktober månad. Materialet kommer att hanteras och förvaras på sådant sätt att ingen obehörig kan ta del av den, samt avskilt från personuppgifter. I redovisningar av studien (publikationer, seminarier och konferenser) kommer alla personuppgifter vara borttagna. Materialet kommer inte att användas för annat än forskning och presentationer av studiens resultat.

Om du är intresserad och går med på att delta i studien skriver du under blanketten och mailar eller lämnar till oss innan intervjun. Om du har ytterligare frågor angående studien går det bra att kontakta oss eller vår handledare (se nedan för kontaktuppgifter). Deltagandet i studien är frivilligt. Deltagandet kan avbrytas när som helst, även efter att datainsamlingen är genomförd. Ingen ekonomisk ersättning utgår. Allt material kommer att förstöras efter att studien har genomförts.

Studiens handledare: Helen Dwyer

Emelie Rudolf,

Annika Lind,

Bilaga 3 - Medgivandeblankett

Till lärare som vill delta i undersökningen

Medgivande till deltagande i en studie

Studien, som kommer att handla om områden sexualitet, samtycke och relationer, kommer att utföras inom ramen för ett examensarbete. Studien utförs av Emelie Rudolf och Annika Lind som går 6:e terminen på lärarprogrammet, Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier vid Uppsala universitet.

Jag ger härmed mitt medgivande till att medverka i ovan nämnda studie.

Jag har tagit del av informationen om studien. Jag är införstådd med att jag kommer intervjuas och att det spelas in samt att intervjun kommer att analyseras. Jag har förstått vad studien innebär och deltar frivilligt i studien.

Jag har informerats om att ingen ekonomisk ersättning utgår samt att min medverkan är frivillig och när som helst kan avbrytas. Jag vet att jag kan begära att forskning inte utförs på insamlade data där jag deltar, även efter att datainsamlingen har genomförts.

Jag vet att ingen obehörig får ta del av insamlade data, och att data förvaras på ett sådant sätt att deltagarna inte kan identifieras. Jag vet att insamlade data är avsedda för forskning och forskningsrelaterade verksamheter vid universitetet, men inte för andra ändamål.

Deltagarens namn:

Adress:

Telefon:

.....

Ort och datum

.....

Deltagarens underskrift

Blanketten lämnas över eller mailas innan intervjuens början till någon av oss

Litteraturlista

Tryckta källor:

- Andersson, Kristina. (2011). *Lärare för förändring – att synliggöra och utmana föreställningar om naturvetenskap och genus*. (The Swedish National Graduate School in Science and Technology Education, FontD, Department of Social and Welfare Studies Linköping University) Studies in Science and Technology Education No 36.
- Bengtsson, Jenny. (2013). *Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det: Ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år*. Doktorsavhandling. Linköping Studies in Pedagogic Practices (No. 18). Linköping Studies in Education and Social Sciences (No. 3)
- Björkman, Lotta, Bromseth, Janne, & Hill, Helena. (2021). *Normkritisk pedagogik - framväxten och utvecklingen av ett nytt begrepp i den svenska utbildningskontexten*. Nordisk tidskrift för pedagogikk & kritikk (no 7). s. 179-195.
Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1585630/FULLTEXT02>
- Bromseth, Janne & Darj, Frida (2010). Inledning. I Bromseth, Janne & Darj, Frida (red.) *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Bryman, Alan & Nilsson, Björn. (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 3: Stockholm: Liber.
- Butler, Judith (2004). *Undoing gender*. New york: Taylor & Francis Group
- Butler, Judith. (2009) *Performativity, precarity and sexual politics*. Berkeley: University of California
- Ceder, Simon; Gunnarsson, Karin; Planting-Bergloo, Sara; Öhman, Lisa & Arvola Orlander, Auli (2021). *Sexualitet och relationer: Att möta ett engagerande och föränderligt kunskapsområde i skolan*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Einarsson, Charlotta (2003). *Lärares och Elevers Interaktion i Klassrummet: Betydelsen Av Kön, Ålder, Ämne och Klasstorlek Samt Lärares Uppfattningar Om Interaktionen*. (Doctoral thesis, Linköping studies in Education and Psychology No. 92) Linköpings universitet: Parajett Ab, 2003.

- Eccles, Jacquelynne & Blumenfeld, Phyllis. (1985). Classroom experiences and student gender: Are there differences and do they matter? I L.C. Wilkinson, & C. B. Marrett (Eds.), *Gender Influences in Classroom Interaction* (s. 79-114). Orlando, Florida: Academic Press Inc.
- Forsberg, Ulla. (2002). *Är det någon "könsordning" i skolan?: analys av könsdiskurser i etniskt homogena och etniskt heterogena elevgrupper i årskurserna 0-6*. Diss. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:156240/FULLTEXT02.pdf>
- Harding, Sandra. (1986). *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press. USA. Tillgänglig: <https://scienceandsexuality.files.wordpress.com/2015/09/harding-science-question-in-feminism-copy.pdf>
- Hirdman, Yvonne. (1988). *Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning*. Tidskrift för genusvetenskap, 3 (3). Tillgänglig: <https://ojs.ub.gu.se/index.php/tgv/article/view/1490>
- Ilmarinen, Ville-Juhani, Vainikainen, Mari-Pauliina & Lönnqvist, Jan-Erik. (2022). *Is there a g-factor of genderedness? Using a continuous measure of genderedness to assess sex differences in personality, values, cognitive ability, school grades, and educational track*. European Journal of Personality. Tillgänglig: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/08902070221088155>
- Langmann, Elisabet & Månsson, Niclas. (2016). *Att vända blicken mot sig själv: En problematisering av den normkritiska pedagogiken*. Pedagogisk forskning i Sverige (årg 21, nr 1-2). Tillgänglig: <https://open.lnu.se/index.php/PFS/article/view/1425/1269>
- Norwald, Kalle (2022). *Undervisa om sexualitet, samtycke och relationer- integrera i alla ämnen*. Stockholm: Gothia Kompetens
- Rosén, Ulla (2014). *Undervisning och genus. Lärarstuderandes förståelse och implementering av skolans styrdokument*. Ur Ammert Niklas, Rosén Ulla & Svensson Jonas (red) (2014). *Blickar*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Rung, Nina & Bäckström, Erik (2022). *Sexualitet, samtycke och relationer- en lärobok som gör svåra samtal lättare*. Rebel Books. Danmark.

Singh, Devita, Bradley, Susan J, & Zucker, Kenneth J. (2021) *A Follow-Up Study of Boys Gender Identity Disorder*. Department of Human Development and Applied Psychology. Ontario Institute for Studies in Education. University of Toronto. Toronto, Canada.
Tillgänglig: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2021.632784/full>

Skolverket. (2009) *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier* (Rapport nr. 326)

Strandberg, Sara. (2022). *Genusmedveten undervisning i glesbygdsskolor - En fenomenografisk studie*. Magisteravhandling i pedagogik. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier. Åbo Akademi. Vasa.

Vuong, Quan-Hoang. (2022). *Mindsponge Theory*. Hanoi: AISDL

Elektroniska källor:

Federal Centre for Health Education, BZgA. (2016). *Sexual Education*. Policy Brief (no 2). Cologne, Germany.

<https://www.bzga-whocc.de/en/publications/policy-briefs/policy-briefs-on-sexuality-education/>

Joleby, Malin, Landström, Sara, Lunde, Carolina, & Jonsson, S. Linda. (2019). *Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse - a mixed methods study of court verdicts*. Psychology, Crime & Law, Volume 27, Issue 2 (2021).

Tillgänglig:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1068316X.2020.1781120>

Jämställdhetsmyndigheten. (2021). Berättelser från #metoo-upproppen.

<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/sexuella-trakasserier/berattelser-fran-metoo-upproppen/>

Lindvall, Julia (2022). Sexualkunskapen i skolan görs om - så blir nya ämnet. *SVT*.

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sa-bli-nya-sexualkunskapen-mer-samtycke>

Nationalencyklopedin (u.å.). Genusteori. Hämtad 4 oktober 2022 från

<https://www.ne.se/s%C3%B6k/?t=uppslagsverk&q=genusteori>

Skolverket

<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar>

Skolverket,

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexualitet-samtycke-och-relationer>

Skolverket. (2022). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022. Stockholm: Skolverket.

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2022/laroplan-for-grundskolan-forskoleklassen-och-fritidshemmet---lgr22>

[2022-09-08]

Vetenskapsrådet. (2002). Forskningsetiska principer. Elanders Gotab.

https://lincs.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf

Wallström, Anna Lena. (2021). Så görs sexundervisning om i nya läroplanen. *Läraren*, .

<https://www.lararen.se/nyheter/kursplaner/sa-gors-sex-och-samlevnad-om-i-nya-laroplanen>